

The Visual Turn as a Cultural and Epistemological Phenomenon: Artistic Practices, Reception, and Visual Thinking

UDC 130.2:7.01:159.937

DOI: <https://doi.org/10.15421/172638>**Ivanova Svitlana**Ph. D., Associate Professor, <https://orcid.org/0000-0002-9065-8687>, isaivanova2014@gmail.com

Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)

Abstract.

The article examines the visual turn as a cultural and epistemological phenomenon that emerged at the intersection of artistic transformations of the late nineteenth and early twentieth centuries and fundamental changes in the structure of human perception. It is argued that the visual turn cannot be reduced to stylistic shifts in art but represents a deeper reconfiguration of modes of thinking, interpretation, and meaning-making, in which the visual acquires the status of an autonomous form of knowledge. The study is grounded in an interdisciplinary framework combining philosophy of culture, visual studies, psychology of reception, and the neurobiology of visual perception.

Main content. Special attention is paid to the psychological mechanisms of visual reception, including the roles of attention, emotional evaluation, imagination, and cognitive processing. The visual image is conceptualized as an active epistemological agent involved in the construction of meaning and influencing cognitive, affective, and embodied processes of the subject. Findings from neurobiological research on aesthetic experience are discussed as empirical support for the constructive and embodied nature of visual perception. The article also analyzes the contribution of modernist and avant-garde artistic practices to the formation of the visual turn, particularly the shift from mimetic representation toward the exploration of vision itself and the active role of the viewer.

Perspectives and recommendations. A dedicated section presents an educational case from the course “Visual Culture,” demonstrating the practical implementation of visual turn concepts in the development of visual thinking and critical reception skills. The study addresses key limitations and risks associated with the visual turn, including visual reductionism, the manipulative potential of visual media, and attention overload in media-saturated environments.

Conclusions. The article concludes that visual epistemology offers significant theoretical and applied potential for contemporary culture, education, and communication, while requiring reflexive and ethically responsible engagement with visual forms.

Key words: visual turn, visual epistemology, psychology of reception, visual perception, neuroaesthetics, visual thinking, critical visual literacy

Візуальний поворот як культурно-епістемологічне явище: художні практики, рецепція та візуальне мислення

Іванова Світлана

Дніпровський національний університет імені Олеса Гончара (Дніпро, Україна)

Анотація.

У статті досліджується візуальний поворот як культурно-епістемологічне явище, що сформувалося на межі художніх трансформацій кінця XIX – початку XX століття та змін у структурі людського сприйняття. Показано, що візуальний поворот не зводиться до стилістичних змін у мистецтві, а відображає глибшу перебудову способів мислення, інтерпретації та смислотворення, у межах якої візуальне набуває статусу самостійної форми пізнання. Теоретичною основою дослідження є міждисциплінарний синтез філософії культури, візуальних студій, психології рецепції та нейробіології зорового сприйняття.

Основний матеріал. Особливу увагу приділено аналізу психологічних механізмів візуальної рецепції, зокрема ролі уваги, емоційної оцінки, уяви та когнітивної обробки візуальної інформації. Обґрунтовано розуміння візуального образу як активного епістемологічного агента, що бере участь у формуванні смислів і впливає на когнітивні, афективні та тілесні процеси суб'єкта. Нейробіологічні дослідження естетичного досвіду розглядаються як емпіричне підтвердження конструктивного характеру зорового сприйняття. Проаналізовано роль художніх практик модернізму та авангарду в підготовці візуального повороту, зокрема перехід від мімесису до дослідження самого акту бачення та активної ролі глядача.

Перспективи та рекомендації. Окрему увагу приділено освітньому кейсу курсу «Візуальна культура», що демонструє практичну реалізацію ідей візуального повороту у формуванні візуального мислення та критичної рецепції. Розглянуто також обмеження візуального повороту, зокрема ризики візуального редукціонізму, маніпулятивний потенціал візуальних медіа та ефект перевантаження уваги в умовах медіанасиченого середовища.

Висновки. Зроблено висновок про значний теоретичний і прикладний потенціал візуальної епістемології для сучасної культури, освіти та комунікацій за умови рефлексивного й етично відповідального використання візуальних форм.

Ключові слова: візуальний поворот, візуальна епістемологія, психологія рецепції, зорове сприйняття, нейроестетика, візуальне мислення, критична візуальна грамотність

Стаття надійшла / Article arrived: 12.11.2025

Схвалено до друку / Accepted: 25.12.2025

Вступ.

Наприкінці XIX – на початку XX століття в європейській культурі формується феномен, який у сучасній гуманітарній науці позначається як візуальний поворот (visual turn, pictorial turn). Він виражає глибокий зсув у способах сприйняття, інтерпретації та смислотворення, за якого візуальне перестає відігравати допоміжну, ілюстративну роль щодо тексту й логосу та починає функціонувати як самостійна форма мислення і пізнання.

Цей зсув був підготовлений не лише соціально-технологічними змінами (урбанізація, прискорення темпу життя, розвиток фотографії та кіно), а й радикальними художніми практиками модернізму. Саме художники рубежу XIX–XX століть першими поставили під сумнів традиційну репрезентативну функцію мистецтва та ініціювали перегляд базових категорій форми, образу, суб'єкта й реальності.

Мета статті – розглянути візуальний поворот як культурно-епістемологічний процес, що сформувався на стику нового сприйняття світу та художніх трансформацій рубежу XIX–XX століть, а також показати роль ключових художніх практик у формуванні візуальної епістемології сучасності. Увага також приділяється психологічним механізмам рецепції візуальних образів, нейробіологічним основам зорового сприйняття та їхньому впливу на процеси смислотворення. У статті аналізується, яким чином зміни в роботі уваги, емоційної оцінки та когнітивного опрацювання візуальної інформації зумовили розширення ролі візуального в культурі та визначили його вплив на сучасні форми комунікації, медіа, освіти й економіки уваги. **Наукова новизна** дослідження полягає в комплексному розгляді візуального повороту як перцептивного механізму смислотворення, що поєднує художні трансформації, психологічні механізми рецепції та нейробіологічні основи зорового сприйняття. На відміну від наявних досліджень, зосереджених переважно на естетичному або медіа-аспекті візуальності, у статті запропоновано інтегративну модель візуальної епістемології, що розкриває роль уваги, емоційної оцінки та когнітивного опрацювання в процесах смислотворення. Додатковий внесок дослідження полягає у включенні освітнього кейсу як емпіричної ілюстрації функціонування візуального повороту в сучасній культурній практиці.

Огляд останніх публікацій. Сучасні дослідження візуального повороту формуються на перетині філософії культури, візуальних досліджень, психології сприйняття та нейробіології, що відображає міждисциплінарний характер цього феномена. У науковому дискурсі візуальний поворот розглядається не лише як естетичне або художнє явище, а й як зміна епістемологічних основ культури, у межах якої візуальне набуває статусу автономного способу виробництва й трансляції смислу.

У філософсько-культурологічному контексті важливе місце посідає праця «Wie Bilder Sinn erzeugen» (Böhme, 2007), у якій зображення трактуються як активні агенти смислотворення. Автор показує, що візуальні форми не просто репрезентують реальність, а беруть участь у формуванні афективних, когнітивних і тілесних станів суб'єкта. Тим самим візуальне осмислюється як середовище взаємодії між суб'єктом і світом, що безпосередньо співвідноситься з ідеєю візуальної епістемології.

Критичне осмислення візуальних досліджень як самостійного наукового поля представлено в роботі дослідника Елкінса (Elkins, 2003). Автор підкреслює, що візуальний поворот супроводжується ослабленням домінування текстоцентричних моделей аналізу та переходом до вивчення образу як складного культурного й когнітивного феномена. У цьому контексті візуальні дослідження виступають не як допоміжний напрям, а як методологічна альтернатива традиційним гуманітарним підходам.

Розвиток цих ідей відображено в роботі української дослідниці О. Павлової (Pavlova, 2021), де візуальна культура розглядається як особлива галузь наукового знання з власним інструментарієм і дослідницькими стратегіями. Авторка акцентує увагу на необхідності враховувати соціальні, медійні та перцептивні аспекти візуального досвіду, що підсилює міждисциплінарну спрямованість досліджень візуального повороту.

Психологічні основи візуальної рецепції представлені в класичних працях з когнітивної психології та психофізіології сприйняття. У монографії «Image and brain: The resolution of the imagery debate» (Kosslyn, 1994) візуальні образи аналізуються як результат роботи ментальних репрезентацій, що мають нейронні кореляти. Це дозволяє розглядати візуальний досвід не лише як культурну конструкцію, а й як когнітивний процес, вкорінений у роботі мозку. Історичний та міждисциплінарний огляд досліджень зорового сприйняття запропоновано в роботі «Visual allusions: Pictures of perception» (Wade, 2017), яка демонструє стійкий зв'язок між розвитком мистецтва та науковими моделями сприйняття.

Істотний внесок у розуміння механізмів візуальної рецепції робить теорія уваги, запропонована М.Познером (Posner, 1980), що описує процеси орієнтації уваги та опрацювання візуальних стимулів. Ці положення активно використовуються в сучасних дослідженнях візуальної культури та економіки уваги, де візуальні образи розглядаються як інструменти когнітивного та афективного впливу.

Нейробіологічний ракурс візуального повороту представлений дослідженнями естетичного досвіду та художнього сприйняття. Однією з ключових робіт є дослідження «Neural correlates of aesthetic preference: An fMRI study» (Vartanian & Goel, 2004), у якому з використанням fMRI виявлено нейронні

кореляти естетичних уподобань. Автори показують, що сприйняття художніх образів активує зони мозку, пов'язані з емоціями, оцінкою та прийняттям рішень, що підтверджує тілесно-когнітивну природу візуального досвіду.

Сучасні дослідження розвивають цей підхід, поєднуючи мистецтвознавство та нейронауку. Так, у роботі «The beholder's share: Bridging art and neuroscience to study individual differences in subjective experience» (Durkin et al., 2025) автори аналізують «частку глядача» в інтерпретації мистецтва, підкреслюючи роль когнітивних і нейронних механізмів у процесі смислоутворення. Міждисциплінарну модель взаємодії візуального сприйняття і зображення подано в дослідженні (Wijntjes & van Middelkoop, 2024), яке демонструє, що художні зображення і перцептивні процеси формують єдину систему.

Доповнює цей корпус досліджень робота «Aesthetic experiences across visual perception and mental imagery» (Kathofer et al., 2025), у якій показано, що естетичний досвід виникає на перетині візуального сприйняття і ментальної уяви. Експериментальні дані підтверджують, що візуальний поворот спирається не лише на культурні зміни, а й на трансформації способів когнітивного та нейронного опрацювання образів.

У контексті зазначеної проблематики слід відзначити й власні публікації автора, у яких візуальний поворот і візуальна рецепція аналізуються у зв'язку з сучасними медіапрактиками та культурними трансформаціями. Автор статті (Іванова, 2025) також розглядає візуальний образ як ресурс смислоутворення і комунікації в умовах медіанасиченого середовища. У пізнішій роботі (Іванова & Анпілогов, 2025) ця проблематика розвивається з акцентом на взаємодію візуальної культури, уваги та інтерпретації в умовах економіки уваги.

Таким чином, аналіз останніх публікацій дозволяє зробити висновок про те, що візуальний поворот є комплексним явищем, у якому художні трансформації, психологічні механізми рецепції та нейробіологічні основи сприйняття утворюють єдину дослідницьку рамку. Це підтверджує актуальність міждисциплінарного підходу до вивчення візуальної епістемології сучасності.

Основний матеріал.

Художні практики рубежу XIX–XX століть виступили не лише відображенням, а й активним каталізатором візуального повороту. Відмова від мімесису як домінуючої функції мистецтва супроводжувалася переходом до експериментів із формою, кольором, композицією та самим актом зорового сприйняття. У цьому контексті художник дедалі частіше осмислюється не як інтерпретатор зовнішньої реальності, а як дослідник візуального досвіду, який пропонує нові режими бачення та способи організації зорового поля.

За таких умов художній твір перестає бути завершеним об'єктом із фіксованим значенням і постає як відкрита структура, що передбачає активну участь глядача. Візуальне більше не «передає» готовий смисл, а ініціює його конструювання в процесі сприйняття. Цей зсув принципово змінює статус глядача, який із пасивного спостерігача перетворюється на співучасника смислотворення. Відповідно, візуальний поворот формує передумови для розуміння візуальності як епістемологічного інструменту, а не виключно як естетичного феномена.

Зазначені теоретичні положення знаходять підтвердження не лише в академічних дослідженнях, а й в освітніх практиках, орієнтованих на розвиток візуального мислення та критичної рецепції образів. У межах викладання курсу «Візуальна культура» в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара відповідна проблематика була реалізована у форматі проєктно-орієнтованого навчання, спрямованого на осмислення внутрішньої трансформації мистецтва.

Зокрема, студентами було створено навчально-дослідницький фільм «Від лінії до ідеї: подорож візуальною культурою XIX–XX століть», розміщений у відкритому доступі (Students of the course Visual Culture, 2025). Метою цього проєкту стала популяризація ідеї внутрішньої трансформації художніх практик – переходу від репрезентативних форм до візуального мислення як самостійної культурної та когнітивної практики. Візуальний наратив фільму вибудовується навколо еволюції художніх стратегій від академізму й романтизму до модернізму, авангарду та візуальних форм масової культури, при цьому акцент зроблено не на лінійній зміні стилів, а на трансформації способів бачення та сприйняття.

Структура фільму ґрунтується на аналізі ключових фігур європейського мистецтва XIX–XX століть, внесок яких інтерпретується в логіці візуального повороту: від експресивної динаміки кольору (Е. Делакруа, В. ван Гог) до формування візуальної мови масової комунікації та плаката (А. де Тулуз-Лотрек, А. Муха), редукції форми та абстракції (К. Малевич), концептуалізації візуального жесту й подальшого розширення візуального поля у фотографії, дизайні та поп-арті (М. Рей, Е. Воргол, Р. Ліхтенштейн, Ж.-М. Баскія).

Принципово важливим є те, що візуальна історія мистецтва в цьому проєкті представлена не як послідовність художніх напрямів, а як процес внутрішнього зміщення акцентів – від зображення об'єкта до фіксації руху, емоції, структури сприйняття й, зрештою, до дослідження самого візуального досвіду. Таким чином, фільм функціонує як форма візуальної рефлексії, у межах якої глядач залучається до активного процесу інтерпретації та співвіднесення художніх практик із власним перцептивним досвідом.

З філософської та когнітивної перспективи такий

формат дозволяє інтегрувати теоретичні положення візуальних студій, психології рецепції та нейробіології сприйняття в освітню практику. Робота з візуальним нарративом активізує механізми уваги, емоційної оцінки та асоціативного мислення, що узгоджується із сучасними уявленнями про конструктивну природу зорового сприйняття (Kosslyn, 1994; Posner, 1980). У цьому сенсі освітній кейс демонструє, яким чином візуальний поворот реалізується не лише на рівні художніх стратегій, а й на рівні формування когнітивних та інтерпретаційних навичок.

Таким чином, досвід викладання курсу «Візуальна культура» та створений у його межах студентський фільм підтверджують, що візуальний поворот є не лише предметом теоретичного аналізу, а й дієвим інструментом освітньої та культурної практики. Він сприяє осмисленню мистецтва як процесу внутрішньої трансформації способів бачення та виступає ресурсом формування візуальної епістемології сучасності в умовах медіанасиченої й орієнтованої на увагу культури (Ivanova & Anpilohov, 2025).

Однак поряд із евристичним і методологічним потенціалом візуального повороту його розвиток супроводжується низкою обмежень і ризиків, що потребують критичного осмислення. Усвідомлення цих аспектів є необхідною умовою відповідального використання візуальних форм пізнання в сучасній культурі.

Передусім ідеться про ризик візуального редукаціонізму, за якого складні соціальні, культурні та когнітивні процеси зводяться до візуальної форми або окремого образу. У таких випадках візуальне починає виконувати функцію спрощеного замітника аналітичного мислення, створюючи ілюзію розуміння завдяки наочності та емоційній виразності, але не забезпечуючи глибинної інтерпретації. Надмірна довіра до візуальних репрезентацій може призводити до втрати контексту, історичної складності та багатовимірності досліджуваних явищ.

Другим істотним обмеженням є маніпулятивний потенціал візуальних медіа. Психологічні та нейробіологічні механізми візуальної рецепції – зокрема увага, афективна реакція та автоматична оцінка – активно використовуються в сучасних медіа, рекламі та цифрових платформах для управління сприйняттям і поведінкою аудиторії. В умовах економіки уваги візуальні образи дедалі частіше конструюються з метою викликати швидкі та передбачувані реакції, минаючи рефлексивне осмислення. Це знижує рівень критичної дистанції суб'єкта щодо візуальних повідомлень і посилює залежність від зовнішніх стимулів.

Третім важливим чинником є ефект перевантаження уваги, характерний для медіанасиченого інформаційного простору. Постійна взаємодія з великими обсягами візуальної інформації

призводить до фрагментації сприйняття, поверхневої обробки образів і зниження здатності до тривалої концентрації. За таких умов візуальний поворот ризикує втратити свій епістемологічний потенціал, трансформуючись з інструменту смислотворення на джерело когнітивного виснаження та сенсорного перевантаження.

Таким чином, критичний аналіз візуального повороту не передбачає відмови від візуальних форм пізнання, а, навпаки, вимагає усвідомлення їхніх меж і умов відповідального застосування. Це підкреслює необхідність розвитку візуальної грамотності, рефлексивних практик і аналітичних навичок, здатних урівноважити експресивний потенціал візуального з раціональним та етичним вимірами культурного досвіду.

Перспективи.

Проведений аналіз дозволяє розглядати візуальний поворот не як різкий розрив із попередньою художньою традицією, а як процес, поступово підготовлений усередині культурного поля XIX–XX століть. Художні експерименти модернізму, авангарду та ранніх форм масової візуальної культури сформували нові способи бачення, які з часом вийшли за межі професійної художньої майстерності та інституційного мистецтва. У такий спосіб візуальний поворот створив умови для розширення самого поняття творчості та переосмислення суб'єкта художньої діяльності.

В історичній перспективі ключовим наслідком візуального повороту стало зміщення акценту з техніки та канону на процеси сприйняття, інтерпретації та індивідуального смислотворення. Це дало змогу подолати жорсткі межі між «високим» і «прикладним», художнім і нехудожнім, професійним і аматорським. У результаті людина перестає осмислюватися виключно як носій спеціалізованої художньої майстерності й дедалі більше постає як людина, що творить, здатна до створення нових візуальних форм у різноманітних культурних, соціальних і технологічних контекстах.

Сучасний етап розвитку візуальної культури засвідчує, що візуальний поворот породив широкий спектр креативних практик, заснованих на використанні нових матеріалів і технологічних середовищ. Нетрадиційні художні носії – цифрові поверхні, інтерактивні екрани, дані, алгоритми, біоматеріали, світлові та аудіовізуальні середовища – стають рівноправними елементами візуального висловлювання. Відповідно, художнє та дизайнерське мислення дедалі частіше працює не з формою як статичним об'єктом, а з процесами, системами та змінними структурами.

Особливе місце в цьому контексті посідає розвиток технологій штучного інтелекту. Генеративні моделі, алгоритмічне проектування та системи машинного навчання трансформують саму логіку

візуальної творчості, зміщуючи акцент із ручного виробництва форми на роботу з правилами, параметрами та сценаріями. У такому розумінні штучний інтелект постає не лише як інструмент автоматизації, а як співучасник і медіатор візуального мислення, що розширює поле можливих образів і способів їх конструювання.

З позицій візуальної епістемології це означає подальше посилення ролі візуального як способу дослідження та моделювання реальності. Художник, дизайнер або користувач дедалі частіше виступає куратором процесів, інтерпретатором алгоритмічних результатів і учасником діалогу між людським сприйняттям і машинною генерацією. Така взаємодія спричиняє переосмислення категорій авторства, креативності та меж між людським і технологічним у культурі.

Психологічні та нейробіологічні аспекти візуального повороту в умовах цифрових і AI-орієнтованих середовищ набувають особливої актуальності. Візуально насичені, динамічні й інтерактивні образи активізують механізми уваги, емоційної оцінки та предиктивного сприйняття, посилюючи залученість суб'єкта. Водночас зростає значення критичної візуальної грамотності, оскільки здатність інтерпретувати, відбирати й осмислювати візуальні потоки стає ключовою когнітивною компетенцією сучасної людини.

Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз того, яким чином візуальний поворот, посилений новими матеріалами, технологіями та штучним інтелектом, впливає на формування креативних практик поза межами традиційних художніх професій – в освіті, комунікаціях, публічному управлінні, науці та цифровій економіці. Особливий інтерес становить вивчення візуального мислення як міждисциплінарної навички, що поєднує художню інтуїцію, когнітивні процеси та технологічну уяву.

Таким чином, візуальний поворот слід розглядати як тривалий і безперервний культурно-епістемологічний процес. Будучи підготовленим художніми трансформаціями XIX–XX століть, у XXI столітті він реалізується в умовах технологічного та медійного середовища, де людина отримує можливість виходити за межі традиційної майстерності й створювати нові форми візуального досвіду, спираючись на гібридні матеріали, цифрові технології та інтелектуальні системи. Це відкриває перспективи для переосмислення ролі людини в культурі – не лише як глядача або споживача образів, а як активного конструктора візуальної реальності майбутнього.

Практичні рекомендації.

Результати дослідження візуального повороту як культурно-епістемологічного явища дають змогу сформулювати низку практичних рекомендацій, орієнтованих на застосування ідей психології

творчості та психології рецепції в освітніх, культурних і комунікаційних практиках. З огляду на конструктивний характер візуального сприйняття та активну роль суб'єкта в процесах смислотворення, ці рекомендації спрямовані на розвиток візуального мислення, креативних здібностей і критичної візуальної грамотності.

По-перше, в освітніх програмах доцільно зміщувати акцент із відтворення художніх технік і канонів на формування процесуального розуміння творчості. З позицій психології творчості творчий акт варто розглядати як динамічний процес генерації, відбору та трансформації ідей, а не лише як результат володіння певним набором навичок. Візуальні завдання мають стимулювати дивергентне мислення, експеримент із формою та матеріалом, а також заохочувати роботу з невизначеністю й множинністю інтерпретацій.

По-друге, під час проектування візуального контенту слід урахувати психологічні механізми рецепції, насамперед особливості уваги та емоційної оцінки. Візуальні образи, призначені для освітнього або комунікаційного середовища, мають вибудовуватися з урахуванням обмеженості когнітивних ресурсів: структурованість візуального поля, ритм подання інформації та використання контрастів сприяють стійкішому утриманню уваги й зменшенню когнітивного перевантаження. Водночас емоційна виразність образу може посилювати запам'ятовування та залученість, але потребує усвідомленого й етично відповідального застосування.

По-третє, доцільно активно використовувати рефлексивні практики візуального аналізу, які дозволяють поєднати безпосереднє сприйняття з осмисленням. З погляду психології рецепції, обговорення візуальних вражень, фіксація суб'єктивних реакцій і зіставлення різних інтерпретацій сприяють формуванню метакогнітивних навичок і розвитку здатності до критичного сприйняття образів. Це особливо важливо в умовах візуально насиченого медіасередовища, де швидкість споживання зображень часто випереджає їх осмислення.

По-четверте, у креативних та освітніх проєктах варто заохочувати використання нетрадиційних матеріалів і технологій, зокрема цифрових та алгоритмічних інструментів, як засобів розширення творчого досвіду. З позицій психології творчості взаємодія з новими медіумами стимулює перебудову усталених когнітивних схем і сприяє виникненню інсайтних рішень. При цьому важливо зберігати баланс між технологічними можливостями та суб'єктивним досвідом, розглядаючи технології не як заміну творчого мислення, а як його каталізатор.

По-п'яте, у роботі з візуальними образами доцільно приділяти особливу увагу формуванню усвідомленої

позиції глядача. Розуміння того, що візуальний смисл виникає у взаємодії між образом і суб'єктом сприйняття, дозволяє розвивати відповідальність за інтерпретацію та зменшувати ефект маніпулятивного впливу візуальних повідомлень. Це має особливе значення в контексті економіки уваги та масових

комунікацій, де візуальні стратегії часто спрямовані на автоматизацію реакцій.

У систематизованому вигляді психологічні принципи візуального сприйняття та відповідні напрями їх практичного застосування подано в таблиці (Табл. 1).

Табл. 1.

Психологічні принципи візуального сприйняття та їх практичне застосування

Психологічний принцип	Коротке пояснення	Практичне застосування у візуальній культурі
Конструктивність сприйняття	Візуальне сприйняття є активним процесом, в якому сенс конструюється суб'єктом, а не зчитується безпосередньо	Проектування візуальних завдань і медіа-продуктів з відкритою структурою, що допускає множинність інтерпретацій; використання візуальних наративів без однозначного «прочитання»
Дивергентне мислення (психологія творчості)	Творчість пов'язана зі здатністю генерувати альтернативні рішення та виходити за рамки шаблонів	Експериментальні завдання з нетрадиційними матеріалами, змішування медіумів, відмова від жорстких критеріїв «правильності» результату
Обмеженість уваги	Увага – кінцевий когнітивний ресурс, схильний до перевантаження	Структурування візуального поля, використання ієрархії елементів, ритму, пауз; мінімізація візуального шуму в освітніх і комунікаційних матеріалах
Емоційна попередня оцінка	Емоційна реакція виникає раніше раціонального аналізу і направляє інтерпретацію	Усвідомлене використання кольору, контрасту, динаміки та метафор для посилення залученості при збереженні етичної відповідальності
Асоціативність мислення	Візуальні образи активують ланцюжки асоціацій, спираючись на індивідуальний і культурний досвід	Робота з візуальними метафорами, символами, колажами; зіставлення різномірних образів для стимулювання смислових зв'язків
Роль уяви та ментальних образів	Уявні та сприймані образи мають подібні когнітивні та нейронні механізми	Використання ескізування, сторібордів, візуалізації ідей як етапу мислення, а не лише презентації результату
Рефлексивність рецепції	Осмилення візуального досвіду посилюється через рефлексію та вербалізацію	Обговорення візуальних робіт, фіксація суб'єктивних реакцій, порівняльний аналіз інтерпретацій у групі
Інсайтний характер творчості	Нові рішення часто виникають раптово після періоду невизначеності	Припущення «незавершеності» завдань, робота з процесом, а не лише з результатом; захоплення пауз і зміни перспектив
Співавторство глядача	Сенс візуального повідомлення формується у взаємодії з тим, хто його сприймає	Проектування інтерактивних, імерсивних і користувачьких візуальних форматів
Критична візуальна грамотність	Усвідомлене сприйняття знижує маніпулятивний вплив образів	Аналіз візуальних стратегій медіа, реклами та цифрових платформ; навчання розпізнаванню візуальних тригерів уваги

Джерело: власна розробка автора

Представлена таблиця показує, що практична реалізація ідей візуального повороту спирається на конкретні психологічні механізми творчості та рецепції. Їх усвідомлене застосування дозволяє розглядати візуальні практики не лише як засоби передачі інформації, але й як інструменти активного смислоутворення та розвитку креативного мислення. У цьому контексті візуальний поворот може бути ефективно інтегрований в освітні, культурні та комунікаційні практики, сприяючи формуванню візуальної епістемології сучасності як простору відповідальної та рефлексивної взаємодії з образами.

Висновки.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що візуальний поворот є складним культурно-епістемологічним процесом, сформованим на перетині художніх трансформацій рубежу XIX–XX століть і змін у структурі людського сприйняття. Він не зводиться до стилістичних зрушень у мистецтві, а відображає глибшу перебудову способів мислення, інтерпретації та смислотворення, у межах якої візуальне набуває статусу самостійної форми пізнання.

У статті візуальний поворот проаналізовано як

єдине поле взаємодії художніх практик, психології рецепції та нейробіології сприйняття, що дозволяє вийти за межі традиційного мистецтвознавчого й медіааналізу. Аналіз філософсько-культурологічних, психологічних і нейробіологічних досліджень показав, що візуальний образ функціонує як активний епістемологічний агент, який впливає на когнітивні, емоційні та тілесні процеси суб'єкта. Візуальне сприйняття має конструктивний характер, спирається на механізми уваги, уяви та емоційної оцінки й не може розглядатися як пасивне відображення реальності. Це підтверджує обґрунтованість залучення психології рецепції та нейробіології як необхідних компонентів аналізу візуальної епістемології.

Художні практики модернізму та авангарду відіграли ключову роль у підготовці візуального повороту, ініціювавши відмову від мімесису як домінантної функції мистецтва та переорієнтацію на дослідження самого акту бачення. У результаті художній твір трансформувалася із замкнутого об'єкта у відкриту структуру, що передбачає активну участь глядача. Цей зсув змінив статус суб'єкта сприйняття, перетворивши його на співучасника смислотворення та заклавши підґрунтя сучасної візуальної культури.

Обґрунтовано розуміння візуального образу як активного епістемологічного агента, що формує процеси смислотворення через механізми уваги, емоційної оцінки та когнітивної інтерпретації. У цьому контексті візуальний поворот постає не лише як історико-культурний феномен, а й як модель функціонування сучасного знання, у межах якої візуальне виступає засобом дослідження, інтерпретації та конструювання реальності.

Розглянутий освітній кейс, реалізований у межах курсу «Візуальна культура», продемонстрував

прикладний потенціал запропонованої теоретичної моделі. Проектно-орієнтована робота зі студентами та створений ними візуальний нарратив підтвердили, що візуальне мислення може бути цілеспрямовано сформоване через поєднання історичного аналізу, візуальної рефлексії та психологічного розуміння процесів сприйняття. Це засвідчує, що візуальний поворот має не лише теоретичне, а й практичне значення, проявляючись в освітніх і креативних практиках як інструмент розвитку візуального мислення та критичної рецепції.

В умовах цифрової культури та економіки уваги візуальний поворот набуває нового розвитку, проявляючись у використанні гібридних матеріалів, цифрових середовищ і технологій штучного інтелекту. Сучасні візуальні практики дедалі частіше орієнтуються на процеси, алгоритми та інтерактивні форми, що зумовлює переосмислення авторства, творчості й меж між людським і технологічним. Водночас психологічні та нейробіологічні механізми сприйняття залишаються ключовими чинниками, які визначають ефективність і етичну відповідальність візуального впливу на людину.

Отже, візуальний поворот слід розглядати як тривалий міждисциплінарний процес, який, будучи підготовленим культурними та художніми трансформаціями XIX–XX століть, у XXI столітті стає підґрунтям масової креативності та нових форм візуального мислення. Його дослідження відкриває перспективи подальшого розвитку візуальної епістемології, а також практичного застосування в освіті, медіа, комунікаціях, публічному управлінні та культурній політиці, де візуальне постає не лише як засіб вираження, а як спосіб осмисленої й відповідальної взаємодії з реальністю.

REFERENCES

- Böhme, G. (2007). *Wie Bilder Sinn erzeugen*. Berlin University Press.
- Durkin, C., Apicella, M., Baldassano, C., Kandel, E. R., & Shohamy, D. (2025). The beholder's share: Bridging art and neuroscience to study individual differences in subjective experience. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 122(15), e2413871122. <https://doi.org/10.1073/pnas.2413871122>
- Elkins, J. (2003). *Visual studies: A skeptical introduction*. Routledge.
- Ivanova, S. (2025). Visual culture: Studies, concepts and research horizons. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 28(4), 56–63. <https://doi.org/10.15421/172584>
- Ivanova, S., & Anpilohov, A. (2025). Visual turn, attention economy, investment attractiveness: Aspects of interaction. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 28(5), 270–277. <https://doi.org/10.15421/172629>
- Kathofer, M., Lamm, C., Leder, H., & Crone, J. S. (2025). Aesthetic experiences across visual perception and mental imagery: Behaviorally indistinguishable, neurally distinct. *iScience*, 28(6), 112588. <https://doi.org/10.1016/j.isci.2025.112588>
- Kosslyn, S. M. (1994). *Image and brain: The resolution of the imagery debate*. MIT Press.
- Pavlova, O. (2021). Visual studies: Scientific and educational perspectives. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy*, 2(5), 47–54. <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2021/5-5/8>
- Posner, M. I. (1980). Orienting of attention. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 32(1), 3–25.
- Vartanian, O., & Goel, V. (2004). Neural correlates of aesthetic preference: An fMRI study. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 16(7), 121–131.
- Wade, N. J. (2017). *Visual allusions: Pictures of perception*. Routledge.
- Wijntjes, M. W. A., & van Middelkoop, C. (2024). A framework connecting vision and depiction. *Visual Cognition*, 32(6), 535–550. <https://doi.org/10.1080/13506285.2024.2320762>

AUDIOVISUAL SOURCE

Students of the course *Visual Culture*, Oles Honchar Dnipro National University. (2024). *Internal transformation of art: From representation to visual thinking* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=-ri3WBpprKk>